

O BUDUĆNOSTI PROSTORNOG PLANIRANJA U EVROPI

Joao Teixeira

Cilj ovog teksta je promovisanje razmišljanja o ovoj temi, koja je tako važna u globalnom sistemu koji se menja.

Naše društvo se nalazi u prelaznom periodu. Poslednje razdoblje Industrijskog doba prelazi u Ekološko doba. Kada analiziramo prelaz iz Srednjeg veka u Renesansu ili iz Renesanse u prva razdoblja Industrijskog doba, možemo da uočimo događaje koji su paralelni današnjim dešavanjima.

Ovaj prelaz iz Industrijskog u Ekološkog doba se ukršta sa prostornim planiranjem.

Nekoliko perioda je karakterisalo Industrijsko doba. Svaka faza Industrijskog doba je postavljala nove ciljeve urbanizmu, nove modele, teorije i praksu. Ekološko doba će ih sve redefinisati.

Prelaz između doba je uvek dug i težak period u kome se moraju prevazilaziti teškoće, rešavati kratkoročni problemi u okviru dugoročne tranzicije. Ovakvi trenuci bez presedana su ujedno prilika da se ponovo promisli o politici, institucijama, ciljevima, metodologijama, modelima, da se usredotočimo na nove ciljeve i ustanovi nova svakodnevna praksa.

U prostornom planiranju su takođe potrebni novi ciljevi. Na primer:

- . Klimatske promene se neće tretirati samo kao ekološki, već takođe kao kulturološki problem;
- . Kontrola potražnje nije samo ekonomski već i kulturni problem;
- . Moramo redefinisati ekonomske modele tako da troškovi budu jednaki dobiti.

Trenutno živimo preko svojih mogućnosti u ekološkom smislu, trošeći više dobara nego što ih planeta može regenerisati, time smanjujući zalihe prirodnih resursa. Put ka ekološkoj civilizaciji na zdravoj planeti nameće traženje novih rešenja.

Ovaj prelaz donosi nove izazove prostornom planiranju.

Gradske zajednice moraju biti: robusnije, samodovoljnije, sa nižim životnim troškovima, čistim vazduhom, manjim rizicima od poplava, efikasnijim korišćenjem zemljišta, manjim ekološkim uticajem, boljim snabdevanjem, novim energetskim procesima, brzim prelazom na obnovljive energije, smanjenom potrošnjom vode, maksimalnim iskorišćenjem sirovina, dobrim transportom, sa većinom destinacija u dometu pešaka i biciklista, sa integrisanim procesima upravljanja na više nivoa, sa boljom gradskom upravom.

Dobro prostorno planiranje je ključna komponenta Ekološkog doba.

U Evropi, Evropska Unija, nakon što je obavila posao u polju prostornog planiranja, životne sredine, saobraćaja i poljoprivrede, stvorila je novu disciplinu prostornog planiranja: Evropsko Prostorno Planiranje. Ova nova disciplina je rezultat rada država članica EU, nekoliko institucija u EU i javnih, privatnih partnera i NVO. Ovu disciplinu čine: nove institucije, programi, fondovi, direktive, povelje, principi, deklaracije, itd. Ova disciplina se predaje na nekoliko univerziteta.

Evropa takođe prolazi kroz ekonomsku, finansijsku i političku krizu. Ova kriza će uticati na naš način života i naš kvalitet života, u sadašnjosti i u budućnosti.

Kao takvo, prostorno planiranje u budućnosti će se veoma razlikovati od onoga što je danas.

Prostorno planiranje može biti od ključne važnosti za prevazilaženje ove krize.

Evropa se takođe suočava sa kratkoročnim, srednjoročnim i dugoročnim problemima. Rešavanje ovih problema zahteva promene u prostornom planiranju.

Desiće se fundamentalne promene, na više planova, prožimajući društveno tkivo: sistemi banaka, nekretnine, tehnologije, upravljanje gradovima, socijalna davanja, saobraćaj, struktura i ponašanje porodica, prirodni resursi, konkurentnost, inovacija, kohezija, migracije, klima, energija, hrana i poljoprivreda, kultura će biti promenjeni... Neizbežno je da će se promene desiti u urbanom i prostornom planiranju.

Trenutno prolazimo kroz proces tranzicije. Tranzicije, koja nas onemogućava da budućnost vidimo jasno. Ta tranzicija veoma brzo može promeniti svoju prirodu i svoje posledice. U toj tranziciji, neka promenljiva koja danas ne mora biti veoma bitna, za nekoliko godina može poprimiti prvorazredni značaj. Samo nekolicina ljudi je pre deset godina bila u stanju da prognozira trenutnu situaciju.

Bankarski sistem će, nadamo se, izvući pouku iz prošlogodišnjih lekcija. Neophodno je restrukturisati odnos između bankarskog sistema i tržišta nekretnina. Laki krediti su stvar prošlosti. Projekti će biti proučeni i evaluirani sa više pažnje. Vlade će biti pažljivije kod velikih investicija, i tražiće više studija uticaja: teritorijalnih, ekonomskih, ekoloških, i socijalnih. Svi će preuzimati manje rizike.

Tržište stanova trpi posledice povećane ponude a smanjene tražnje i cene padaju. Cene stanova će nastaviti da padaju na većini mesta. Cene su još uvek visoke, u poređenju sa prihodima i rentama. Sa druge strane, rentiranje se vidi kao alternativa u mnogim zemljama gde porodice ne mogu ili ne žele da kupe kuće. Mobilnost tržišta rada takođe podstiče tržište rentiranja. Problemi na tržištu nekretnina, su međutim, strukturalni, jer će se ovo tržište suočiti sa bankarskim restrikcijama i zahtevaće se smanjenja u predvidljivoj budućnosti. Tržište nekretnina će se suočiti sa smanjenim dobitima a povećanim troškovima. Stoga, oporavak zavisi od dijaloga između industrije i gradskih administracija. Proizvodi nekretnina u delu stanova, industrije i usluga se menjaju usled osećanja velike hitnosti. Prvi korak je zahtevati deregulaciju. Drugi korak je traženje novih tržišta: u sledećih 25 godina, biće potrebno udomiti dve milijarde ljudi širom sveta. Potrebno je inovirati ovu industriju. Postoji preka potreba da se hitno prevaziđu trenutni problemi.

Kao i u prošlosti, nove tehnologije će imati veliki uticaj kao glavne komponente planiranja: očekivano trajanje života, saobraćaj, energija, klimatske promene, da pomenemo samo neke. Skorašnji napredak u farmakologiji i u nano tehnologiji, koja je doduše u povoju, puno obećavaju na polju smanjenja Alchajmerove bolesti i drugih vrsta demencije, i mogu dovesti do napretka regenerativne medicine. Očekuje se da dođe do produženja životnog veka, uz fundamentalni napredak u kvalitetu života u starijem životnom dobu. Nanotehnologije mogu uvesti nove građevinske materijale koji će smanjiti potrošnju energije. Razvoj i primena tehnologija sa niskom emisijom ugljenika je takođe veoma važna.

Upravljanje na nekoliko nivoa, kao sistem stalnog dijaloga i donošenja odluka raznih nivoa uprava (državne, regionalne i lokalne) i nevladinog sektora na raznim teritorijalnim nivoima i oblastima,

otvara put integrisanijem odlučivanju. Bolji i organizovaniji rad znači bolju uslugu gradovima i zajednicama. Upravljanje na više nivoa je blisko povezano sa prostornim planiranjem sa teritorijalnom osnovom, budući da funkcioniše u raznovrsnim razmerima u cilju uključivanja različitih teritorija.

Socijalna davanja rastu i premašiće ekonomske mogućnosti vlada. Stariji ljudi će zahtevati veća društvena ulaganja. Doći će do rasta poreza, za stalno. Vlade smanjuju troškove, i traže nove načine da se troši manje a da ne dođe do smanjenja kvaliteta. Državne investicije će biti smanjene. Vladina ulaganja će biti pažljivije sagledana iz više aspekata: ekonomskog, finansijskog, ekološkog i teritorijalnog. Partnerstva između javnog i privatnog sektora će pokušati da izvuku ono najbolje iz svakog partnera. U skladu s tim, doći će do povećanja angažovanja građanstava u okviru društvenih i javnih projekata.

Saobraćaj značajno doprinosi efektu staklene bašte. Cilj je da se do 2050. emisija ugljen-dioksida svih vidova transporta smanji za 80% u odnosu na nivo iz 1990. Saobraćajni sistemi koji imaju nisku emisiju ugljen-dioksida, a ekonomski su isplativi i umanjuju rast broja transportnih sredstava, su dobrodošli. Saobraćaj će trošiti manje nafte (usled standarda efikasnosti vozila) i plaćaće se viši ekološki porezi. Današnji trendovi su promena vrste pogonskih energenata. Elektricitet i vodonik su goriva budućnosti. Novi autoputevi snabdeveni vodonikom mogu postati popularni za nekoliko godina. Novi tipovi baterija, poput niki-metal hidridnih i litijumskih, nisu toksični i mogu se reciklirati. Pojaviće se novi privatni saobraćajni sistemi. Potražnja će morati da se kontroliše i trend povećanja putovanja na srednje i veće daljine će morati da se obrne. Novi saobraćajni i komunikacioni modeli mogu usloviti raspored aktivnosti u prostoru.

Infrastruktura će se menjati ukorak sa tehnologijom. Javlja se nove metode tretmana otpada, poput plazmifikacije. Novi načini proizvodnje energije. Novi načini tretmana otpadnih voda. Novi načini recikliranja otpadnih materijal iz velikih javnih radova. Novi načini kontrole gradskih klimatskih uslova, itd.

Porodice u Evropi imaju nekoliko tendencija: početno smanjenje broja članova; deca napuštaju porodicu u kasnijem dobu; starosna granica žena koje rađaju prvo dete se pomera naviše; procenat porodica sa jednim roditeljem raste; solidarnost između članova porodice ustupa mesto individualizmu. U celoj Evropi raste broj starijih ljudi. Gradovi se moraju pripremiti za ovaj udar: po pitanju ekonomije i stanovanja, društvene opreme i usluga, javnog prostora, saobraćaja i dostupnosti.

Broj radnih sati u danu ima tendenciju smanjivanja. Ali se zato podiže prag godina za odlazak u penziju. Kako se očekuje produženje životnog veka, tako se očekuje i produženje radnog veka. Ima, međutim, više mogućnosti za bavljenje slobodnim aktivnostima, rekreaciju i kulturne aktivnosti.

Stanovanje će ostati jedna od glavnih preokupacija vlada: obezbeđivanje stanova siromašnima; transformacija stanova da dostignu nivo održive potrošnje energije, prilagođavanje stanova novim porodičnim strukturama, transformacija kuća u fleksibilnije i robusnije forme.

Ulažu se veliki naponi da se smanji potrošnja prirodnih resursa u Evropi. Ali ovi naponi moraju zaživeti svud u svetu. Neke mere su već preduzete, ali to nije dovoljno. Mora se uložiti veliki trud da bi se smanjila potrošnja a zadržali trenutni profiti. Inovacija i nove tehnologije moraju dati rešenja da se pređe sa trenutne zavisnosti od nafte na obnovljive nezagađujuće izvore energije. Šume se moraju bolje zaštititi. Ekologija u Evropi se mora zaštititi. I to na raznim nivoima: transnacionalnim, nacionalnim, regionalnim, i lokalnim.

Povećeva se konkurencija. Bitno je doneti odluke u realnom vremenu. Nove mogućnosti su dobrodošle u svim gradovima kojima trebaju investicije. Zahtev za dobijanjem veće vrednosti uz ulaganje manje će pokrenuti konkurentnost. Bitno je, kao protivtežu mobilisati teritorijalnu koheziju.

Inovacija je ključ za rešenja. I zasigurno temeljna komponenta budućnosti. Inovacija, u oblasti: materijala, procesa, metodologija, upravljanja, u politici.

Postoji prelomna tačka, gde predviđanje postaje neizvesnost, gde determinizam ustupa mesto probabilizmu, gde status quo prerasta u strateško delovanje, u menjanje matrica, gde priručna rešenja postaju prava rešenja.

Teritorijalna kohezija je jedan od stubova lisabonske povelje. Pored društvene i ekonomske kohezije, to je prostorna dimenzija održivog razvoja. Prostorno planiranje nema status nezavisne nadležnosti, jer kao takva nije delegirana u EU od strane država članica. Hoće li implementacija teritorijalne kohezije pretvoriti prostorno planiranje u evropsku nadležnost?

Društvene i verske tenzije pokazuju tendenciju rasta. Migracije će predstavljati prednost, a ne problem. Posmatranje migracija kao prednosti znači integraciju različitih kultura i saradnju u dostizanju ciljeva.

Populacija koja stari ne sme da rezultuje u povećanim tenzijama između generacija. Važno je pripremiti gradove za ostarelu populaciju.

Klimatske promene će imati fundamentalne posledice u Evropi: lokalne, regionalne, državne i transnacionalne.

Severna Afrika će se suočiti sa smanjenjem poljoprivredne proizvodnje. Ovo će pokrenuti još više iseljnika u Evropu. Ovo će prouzrokovati pomeranja poljoprivrednih tržišta i promeniti turističke karakteristike. Ovo će zahtevati veću obazrivost prema mogućnostima poplava.

Od suštinske je važnosti povećati poljoprivrednu proizvodnju i održati biodiverzitet i kulturni krajolik bez gubitaka ekosistema. Biće potrebno vreme da se promeni način ishrane, ali je to bitno, na primer u delu potrošnje mesa. Sredozemni basen će dobiti obnovljenu poljoprivredu.

Protiv globalnog zagrevanja se mora boriti efikasnim sredstvima. Emisija gasova koji izazivaju efekat staklene bašte se mora smanjiti: ugljen-dioksid, metan, hlorofluorouglenici; hidro fluorouglenici; azotni oksid; vodena para; svi ovi gasovi imaju visok potencijal globalnog zagrevanja. Neophodno je ubrzati razvoj nisko-ugljeničnih i adaptivnih tehnologija, i unaprediti tržište emisije ugljenika.

Kultura energije dobijene iz nafte se menja. Potrebno je, međutim, menjati je brže. Preduzeti su početni koraci da se poveća proizvodnja obnovljive energije i da se uštedi energija da bi se smanjile emisije ugljen-dioksida. Neophodno je smanjiti potrošnju nafte, zameniti naftu drugim energentima i težiti ka većoj energetskej efikasnosti, pre svega kroz primenu novih materijala (u izgradnji krovova, stakala i zidova), kroz upotrebu tehnologija kao što su toplotne pumpe, solarni fotovoltni sistemi i energija vetra, kroz pametne sisteme za transport energije, kroz efikasnu primenu bio-energije, bez zauzimanja novih zemljišnih resursa transpornim sistemima – putem favorizovanja dostupnosti sadržaja pešačenjem i vožnjom bicikla.

Sve ove promene će izmeniti prostorno planiranje i doprineće prevazilaženju problema.

Naša kultura se menja. Više ne znači i bolje. Ova tendencija će biti univerzalna. Model potrošnje će se promeniti. Evropa će tražiti bolje a ne više, održivo i trajno and ne potrošno. Jedan inteligentniji ekonomski model, koji će uključivati naučna saznanja, kvalitet, koheziju, prirodnu sredinu, kulturne vrednosti, društvene vrednosti, kao i teritorijalne, to jest, planerske vrednosti.

Nalazimo se na prelomnoj Tački!

Da bi se prevladala kriza, nije dovoljno rešiti trenutne finansijske i ekonomske probleme. Takođe je potrebno suočiti se sa srednjoročnim i dugoročnim problemima, koji traže novi angažman od gradova, i stavljaju nove izazove pred prostorne planere. Takođe je neophodno razviti nove energetske i ekološke sisteme, pojačati koheziju i smanjiti pritisak trošenja prirodnih resursa.

Etika će dobiti nove forme, kao prevashodno društvena norma, a u globalnom društvu, koncept će se moći menjati i nalaziti potpuno nove različite primene.

Razvijeni su prošlogodišnji novi principi, rešenja i praksa, kao što su:

- Održivost;
- Evropsko Prostorno Planiranje;
- Pametan rast;
- Polinukleacija i centralnost;
- Održive gustine;
- Kompaktni gradovi;
- Teritorijalna kohezija;
- Mešane funkcije;
- Integrisana urbana regeneracija.

U bliskoj budućnosti, ovo će uključivati i:

- Holističke i strateške sisteme;
- Ojačanje kulturnih, društvenih, međuregionalnih i religioznih integracija;
- Fleksibilno i integrisano rešenje;
- Stratešku ulogu aktera;

- Stragiju na više nivoa i sa više ciljeva;
- Teritorijalnu saradnju;
- Anticipatorno rešavanje problema;
- Iterativne on-line procese;
- Integraciju u ekonomsku politiku;
- Promene potražnje hrane, saobraćaja, gradskog zemljišta itd;
- Primenu prikladnih rešenja;
- Približavanje teorije i prakse.

Možda se slažete, postoji i prelomna tačka u kojoj specijalističko znanje postaje globalno specijalističko znanje.

Prostorni planeri moraju ići dalje od studije stvarnog situacionog stanja, i da teže da razumeju, i možda kontrolišu tendencije ka budućim scenarijima i da ih vode ka novoj viziji gradova i regiona, ka održivom gradskom životu nakon krize.

Glavni prioriteti su povezani sa ključnim globalnim pitanjima:

- Obezbeđivanje održivog izvora energije;
- Izbegavanje klimatskih promena;
- Obezbeđivanje sigurnog izvora hrane;
- Prevencija gubitka biodiverziteta;
- Promovisanje integrisane i strateške urbane regeneracije;
- Obezbeđivanje održivog izvora snabdevanja vodom;
- Primena teritorijalne kohezije;
- Izbegavanje društvenih tenzija;

Prostorni planeri će proučavati trenutnu situaciju, trenutne tendencije, tako da možemo konstruisati i realizovati viziju gradova i regiona 21. Veka.

Evropski prostorni planeri moraju biti u potrazi za vrednostima kao što su;

- Odbrana teritorije;
- Održivost aktivnosti;
- Poštovanje jedinstvenosti, identiteta i individualiteta;
- Promovisanje multi-kulturalnog bogatstva, razmene i integracije kultura;
- Integracija i društvena solidarnost različitih rasnih, starosnih i verskih grupa;
- Primena globalnih perspektiva, i preazilaženje parcijalnih sagledavanja;
- Izbor strateških i holističkih pristupa kod postizanja ciljeva i ispunjenja vizija;
- Traženje raznovrsnih rešenja, po nekoliko pitanja, kao što su energija, pejisaž, saobraćaj i ekologija;
- Jačanje uloge EU, pogotovo u Evropskom Prostornom Planiranju;
- Unapređenje istorijskog i nasleđenog karaktera;
- Unapređenje privlačnosti i konkurentnosti Evropskih gradova;
- Kontrola potražnje, pogotovo u delu saobraćaja, hrane i korišćenja gradskog zemljišta;

- Etika dobija nove forme, kao prevashodno društvena norma, a u globalnom društvu, koncept će se moći menjati i nalaziti potpuno nove različite primene;
- Odbrana principa predostrožnosti, pravednosti i kohezije;
- Pomoć u strukturisanju javnih debata, učešća i prisustva građanstva i zainteresovanih strana;

Urbani model u budućnosti će morati da bude konstruisan u anticipaciji fundamentalnih promena i neizvesnih scenarija, i kao takav mora biti izuzetno preventivan. Sve politike moraju da prevashodno dauzimaju u obzir teritoriju i ljude koji na njoj žive.

To je naš izazov, rešavanje tih problema, problema naše generacije!

Neka prostorno planiranje bude ključni konstruktivni faktor u upravljanju gradovima, u društvenoj integraciji i Evropskom Prostornom Planiranju. Neka predvodi Evropske gradove ka ovoj imperativnoj budućnosti!

Radimo tako, da se budućim generacijama sviđa život u gradovima Evrope, u Svetu koji će obezbediti hranu i društvene uslove svima, bez gubitka biodiverziteta.

Žoao Teixeira

Oktobar, 2011.